

13. Nye J.S.Jr. Limits of American Power / J.S.Nye Jr. // Political Science Quarterly. – Vol. 117. – No. 4. – Winter 2002–2003. – P. 545–559.
14. Камінська Т. Багатополярність — новий напрямок світових процесів глобалізації / Т. Камінська. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ppei/2012_33/Kamins.pdf
15. Лозовицький О. Глобалізація і держава: світовий інтеграційний процес чи регіональний перерозподіл? / О. Лозовицький. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.academy.gov.ua/ej/ej15/txts/12LOSGRP.pdf>
16. Толстов С. Між однополярністю та поліцентризмом: акценти політичної дискусії та напрями теоретичних пошуків / С. Толстов. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvdau/2012_18/37.pdf
17. The National Security Strategy of the United States of America. The White House, September 2002. – <http://www.whitehouse.gov/nsc/nss.html>.

Фомина В. В. Многополюсность - новое направление развития системы международных отношений

В статье рассматриваются вопросы развития мировых глобализационных процессов, перехода от однополярности к многополярности. Особое внимание уделено на роли Украины в процессах реформирования современного мира.

Ключевые слова: однополярность, многополярность, Украина, глобализация, гегемония.

Fomina V. Multi-polarity – a new direction of the system of international relations development

The article deals with the development of world globalization process, the transition from odnopolyusnosti to bahatopolyusnosti. Special attention is focused on the role of Ukraine in the process of reformatting the modern world.

Keywords: odnopolyusnist, multi-polarity, Ukraine, globalization and hegemony.

УДК 323.15: 001. 53

Борисов Юрій Сергійович,
здобувач кафедри міжнародних відносин
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

**КОМПАРАТИВІСТСЬКІ МОДЕЛІ ПОЛІТИЧНОЇ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ
МНОЖИННИХ ІДЕНТИЧНОСТЕЙ У ПОЛІКУЛЬТУРНИХ СПІЛЬНОТАХ**

Метою цієї статті є намір визначити, які ж параметри і фактори визначають конфігурацію політичного устрою і здатні впливати на поведінку основних політичних акторів в тлумаченні компаративістських підходів у сучасній політичній науці. В рамках традиції дослідження взаємодій між політичними центрами і периферією виділені два основних підходи: неокласичний, плюралістичний, представлений в роботах С. Роккана і його послідовників, і неомарксистської (І. Валлерстайн, М. Хетчер та ін.) Незважаючи на істотні відмінності, ці два підходи поєднують ряд спільних рис. І той і інший як основні одиниці аналізу розглядають не стільки національні держави, скільки їх складові (центри та периферії), взаємодія між ними, між різними центрами, в тому числі і на наддержавному рівні. Основну увагу представники одного й іншого напрямків звертають на три аспекти відносин між центром і периферією: формування центрів сучасних держав, природа імперіалізму і внутрішньої неокolonіалізм, етнічна мобілізація і опір процесу формування нації.

Ключові слова: *безліч ідентичностей, компаративістика, центр, периферія, політична арена, вихід, лояльність, голос*

Нові незалежні держави, що виникли після розпаду Радянського Союзу, зіткнулися з низкою труднощів національного і державного будівництва. Проблеми стосувалися формування ефективної системи управління, здатності держави консолідувати територіальні кордони, виконувати основні функції по забезпеченню взаємодії між різними акторами на певній території, встановленню та підтриманню єдиних стандартів і норм взаємодії, верховенства держави над іншими суб'єктами влади і т. д. Труднощі спостерігалися і у визначенні нетериторіальних кордонів політичних співтовариств, їх консолідації, залученні різних груп населення в політичний процес і формуванні інститутів демократичного правління. Наявність цих проблем і використовувані методи їх вирішення були багато в чому обумовлені двома основними обставинами.

Перша – політична спадщина і традиції, насамперед, радянська і, ширше, комуністична спадщина. Друга – виникнення нового центру в Західній Європі – Європейського Союзу.

Пострадянські республіки переживають так званий «імперський транзит» [19, р. 18,21]. Серед його основних завдань – створення національних держав не на базі безлічі незалежних дрібних політичних утворень та множинності ідентичностей, а на основі успадкованих з минулого «сегмент-держав» [23, р. 3], багато з яких були сформовані в рамках сучасних меж у радянський період. Особливості суперечливої адміністративно-територіальної і культурної політики Радянського Союзу багато в чому визначили проблеми формування центру, кордонів та консолідації націй в пострадянських країнах, а також способи їх вирішення внутрішньо- та зовнішньополітичних завдань.

Неконсолідованість кордонів виразилася також в розбіжностях з «установчих питань» серед населення нових незалежних держав, включаючи питання про природу держави і критерії членства у політичних спільнотах. Проявом даних розбіжностей став набір конкурентних ідентичностей. Наприклад, згідно з опитуванням Інституту етнології і антропології РАН в 1988 році 50, 25 і 7% жителів Таллінна вважали своєю батьківщиною власне СРСР, Естонію та Росію. У 1991 році так думали вже відповідно 20, 35 і 22% [4, с.116]. Соціологічне опитування, проведене в Таллінні в 1992 році Інститутом філософії, соціології та права Естонської академії наук, показало, що більшість російськомовного населення відчувало себе громадянами Росії чи СРСР (40,6 і 33,1% відповідно). 12,1% респондентів хотіли б стати російським громадянами, маючи дозвіл на роботу в Естонії [13]; [2, с. 231].

За даними «Нового Балтійського барометра», в 2004 р. 36% росіян, які проживають в Латвії, і 41% – в Естонії ідентифікували себе, насамперед, із Росією (5 і 2% - відповідно з Латвією та Естонією) [29, р.22]. На Україну досі значна частина населення зберігає відчуття свого зв'язку з Радянським Союзом (21,8% в 2004 році і 14,5% в 2006-му) [1, 92].

У Молдові, незважаючи на твердження Кишинєва як головного політичного, соціально-економічного та культурного центру країни в середині 1990-х років [3, с. 59-82]; [21], до цього часу немає повної згоди румунсько-молдавського населення з приводу їх етнічної самоідентифікації та ідентифікації рідної мови. Так, згідно з даними перепису 2004 року, опублікованим Національним бюро статистики Молдови, румунами себе вважають 2,2% жителів цієї країни, молдаванами – 75,8%, при цьому 78,4% молдаван рідною мовою вказали молдавську мову, 18,8 % – румунську [5].

Метою цієї статті є визначити які параметри і чинники визначають конфігурацію політичного устрою і здатні впливати на поведінку основних політичних акторів у тлумаченні компаративістських підходів у сучасній політичній науці.

В рамках традиції дослідження взаємодій між політичними центрами і периферією слід виділити два основних підходи: неокласичний, плюралістичний, представлений в роботах С. Роккана і його послідовників, і неомарксистський (І. Валлерстайн, М. Хетчер та ін.)

В рамках першого – основна увага надається ролі відносин між центром і периферією в процесі формування національної держави і наддержавних політичних утворень переважно в Західній Європі [24 - 28]. Серед факторів, що визначають суть взаємовідносин між центром і периферією і процесу формування нації і держави, розглядаються не тільки соціально-економічні, а й культурні, політичні. При цьому представники неокласичного підходу не віддають переваги якомусь одному фактору, а, навпаки, підкреслюють відносну незалежність різних сфер суспільного життя та їх взаємний вплив один на одного.

Неомарксистки розглядають вплив центрально-периферійних зв'язків не тільки на виникнення Західноєвропейських держав, а й на формування відносин на світовій арені [11]; [16]; [32]; [33]. В цілому для авторів, які працюють у цій проблематиці, характерний економічний детермінізм, хоча в їх полі зору знаходяться не лише економічні, але також соціальні та політичні аспекти.

Незважаючи на істотні відмінності, ці два підходи об'єднують ряд загальних рис. І той і інший як основні одиниці аналізу розглядають не стільки національні держави, скільки їх складники (центри і периферії), взаємодію між ними, між різними центрами, у тому числі і на наддержавному рівні. Основну увагу представники одного іншого напрямів звертають на три аспекти стосунків між центром і периферією: формування центрів сучасних держав, природа імперіалізму і внутрішній неокolonіалізм, етнічна мобілізація і опір процесу формування нації [34, р. 341].

При трактуванні понять «центр» і «периферія» представники цих підходів звертаються до параметрів, найчіткіше виділених скандинавським політологом Й. Галтунгом [15, р. 81-117]. Це набір атрибутивних характеристик, що дозволяють диференціювати центр і периферію, особливості обміну між ними, модель взаємодії між центрами і периферіями. В деяких випадках представники двох підходів займають схожі позиції, характеризуючи ці параметри, але за низкою тверджень та висновків між ними існують серйозні розбіжності.

Усі дослідники визначають центр як такий, що має переваги, а периферія їх позбавлена. Часто вчені, особливо представники неомарксистського підходу, характеризують периферію як менш розвинену в економічному сенсі [32] та таку, що має нижчий рівень життя і т. д. Інші автори окрім особливостей економічного стану, відмічають важливість відмінностей в культурі і ресурсах влади. У цьому плані периферія часто є фрагментованою, маргіальною, без розвинених інститутів [27]. Центр на відміну від периферії – місце зосередження культури, політичної влади і ухвалення рішень, а також військової переваги [32].

Значно більше розбіжностей між дослідниками спостерігається в питанні про те, як здійснюється обмін. Одна група дослідників (неокласики) [27]; [18] вважає, що стосунки між центром і периферією в довгостроковому плані приносять взаємну вигоду. Неомарксистки вважають, що існує нерівний обмін, внутрішній колоніалізм [16, *idem*], вертикальні відносини [15, *idem*]. Центр експлуатує периферію, руйнує її економіку, культуру і т. п. Щодо стосується моделей взаємовідносин між центрами і периферіями, то багато вчених підтримують концепцію Галтунга, який описує їх як феодалістичні. Він відмічає, що між периферіями одного центру взаємовідносини не складаються, або вони мінімальні, а зв'язки з периферіями інших центрів та іншими центрами здійснюються через власний центр [15, р. 89-91].

Істотне місце в роботах неокласичного і неомарксистського напрямів, присвячених взаємовідносинам між центром і периферією, займає процес утворення держави. Дослідників цікавить, як і чому на ґрунті значної фрагментації, спостережуваної в Західній Європі в період феодалізму, з'явилася сучасна держава, що характеризується культурною, політичною і економічною гегемонією, яку роль в цьому процесі зіграли стосунки між центрами і периферіями.

Піонерською тут була книга дослідника Б.Мура, присвячена походженню демократичних та авторитарних режимів в Європі [20]. Його робота припускає наявність східно-західного градієнта, котрий існує в торговому ядрі Європи, що утворився на території

древнього «поясу міст» – Північної Італії, Рони і Рейна. Згідно з Муром, для підходу якого був характерний соціально-економічний детермінізм, становлення сучасної держави було пов'язане з розвитком капіталізму і союзом буржуазії з селянством проти великих землевласників. Демократії частіше з'являлися на територіях, близьких до торгових шляхів і поясу міст, тоді як диктаторські режими – у далечині від міських центрів і буржуазії.

Схожий з Б.Муром економічний і соціально-класовий підхід до питання формування сучасної держави прослідковується в роботах неомарксистів. При цьому багато з них відмічають важливість торгових шляхів і європейського «поясу міст». Так, І. Валлерстайн пише про первинність економічного східно-західного градієнта. При цьому він виділяє відмінності північних і південних районів Європи, що дозволяють пояснити появу центрів у Північно-Західній Європі (Великобританія і Нідерланди) і занепад напівпериферій на півдні і залежних сільськогосподарських периферій на сході [33, *idem*]. «Пояс міст» зберігає своє значення як осередок динаміки капіталізму, але при цьому розглядається як «плавильний тигель» сильних держав. На жаль, підхід Валлерстайна не дозволяє пояснити, чому на територіях напівпериферій виникли сильніші держави, ніж, наприклад, у Великобританії і Нідерландах.

Розвиваючи соціально-економічний підхід, У. Брустайн М. Хетчер висунули ідею про зв'язок між утворенням держав і типом виробництва [11]. Автори виділяють три чисті типи виробництва, в сферах поширення яких переважали особливі форми соціальної і політичної організації, різні типи стосунків між центрами і периферіями: феодальний, осілий, скотарський, дрібнотоварний. На їх думку, європейські держави виникли на периферіях торгового поясу, причому тільки в тих регіонах, де існувало феодальне виробництво, розділений суверенітет і де виник виклик феодальному класу збоку буржуазії, що тільки-но народжувалась як новий клас. Держава з'явилася там, де спостерігалася зразкова рівність концентрації буржуазії і земельних власників як інструмент панування останніх. Іншими словами, сприятливою обставиною для формування держави, на думку дослідників, стала взаємодія торгових і феодальних моделей, а відносно збалансоване їх змагання призвело до появи нових політичних форм.

Не заперечуючи важливості обліку соціально-економічних факторів у взаємовідносинах між центром і периферією і в процесі формування держави, все ж необхідно відмітити, що економічний детермінізм представників неомарксистського напрямку зумовив редукцію аналітичних можливостей відповідних концепцій і призвів до створення спрощеної картини процесу формування держави.

Детальніша картина взаємовідносин між центрами і периферіями і їх вплив на процес формування держави представлена в роботах неокласичного компаративістського напрямку, в першу чергу в працях С. Роккана і його колег.

У рамках цього напрямку вивчалися два основні аспекти процесу становлення сучасних держав: територіальний, пов'язаний з творенням кордонів та інституційний, що припускав творення внутрішньої інституційної інфраструктури, що забезпечує єдність політичного процесу і представництво різних інтересів.

С. Роккан намагався створити теорію, що об'єднує територіальну консолідацію та інституційний аспект формування сучасної держави. Для цього він звернувся до концепції відомого економіста А. Хіршмана, котрий використовував поняття «голос» (*voice*), «лояльність» (*loyalty*) і «вихід» (*exit*) для опису стратегій індивідуальної поведінки в несприятливих умовах. Хіршман розглядав ці стратегії переважно на індивідуальному рівні. С. Роккана ж цікавила їх реалізація в макросистемному форматі. Як макросистемні «двійники» «голосу», «лояльності» і «виходу» Рокканом та його колегами використовувалися поняття «межа», «будівництво/творення системи» і «політичне структурування».

Здійснене Рокканом перенесення логіки концепції Хіршмана на макросистемний рівень виявилось досить продуктивним. Воно дозволило пояснити роль взаємодії між центром і

периферіями, між різними центрами в процесі формування територіальних держав і націй, а також виявити моделі цього явища, різноманітність яких знайшло своє системне відображення в концептуальній карті Європи. Ця карта показувала, що творення центру формуючої держави і його нового порядку обумовлене ефектом існуючих меж і що надаються ними можливостей «виходу», що внутрішнє інституційне будівництво пов'язане із стратегією формування меж і можливостями «виходу», задаються міжнародним порядком.

Проте ця концепція дозволила пояснити не лише сам процес і відмінності формування сучасних держав, але і їх сучасну трансформацію у зв'язку з процесом інтеграції, що відбувається, створенням наддержавних утворень і т. п. Подібну й не менш успішну спробу такого аналізу здійснив, наприклад, С. Бартоліні, застосувавши концепції А. Хіршмана і С. Роккана до аналізу процесу європейської інтеграції [7].

Дослідження А. Хіршмана, що стосуються взаємодії споживчого суверенітету і змагальних/конкурентних структур, знайшли своє відображення в широко відомій книзі 1970 року «Вихід, голос і лояльність: відповідь на занепад фірм, організацій і держав» [17].

Концепція Хіршмана включає три типові стратегії поведінки відносно формальних правил в несприятливих умовах: «лояльність» (правилам), «голос» (прагнення опротестувати і змінити правила) і «вихід» (невиконання невиконаного правила). Хіршман розглядає «вихід» і «голос» як альтернативні стратегії вираження невдоволення людей, які реалізуються залежно від можливостей, які надає організація, в якій ці люди знаходяться. Згідно А. Хіршману, «вихід» більше стосується поведінки людини у сфері економіки і не має вираженого персонального характеру (наприклад, відмови від сплати податків). «Голос» же реалізується у сфері політики. Він пов'язаний з вираженням стосунків щодо правил і має персональний характер, оскільки припускає наявність свого носія (того, хто «голос» має і віддає). Хіршман розглядає «голос» і «вихід» як пов'язаних одні з одними явища, вважаючи при цьому, що «голос» виникає як остаточне явище від «виходу». Іншими словами, стратегія «голосу» реалізується тоді, коли відсутні можливості для «виходу». Хіршман інтерпретує «недостатню державність» (statelessness) як «атрофію голосу» («atrophy of voice»), яка виникає в результаті наявності можливостей для «виходу». Тобто недостатня державність визначається ним як відсутність інституційних каналів «голосу», які не розвиваються внаслідок існування можливостей «виходу» для членів співтовариства.

Для С. Роккана і його послідовників було характерне розуміння «виходу» як можливої стратегії, що реалізовується перш за все політичному рівні: як ухилення від споживання публічної продукції, характерної для виробництва політичної системи, на відміну від економічної. В цьому контексті були виділені різні варіанти «виходу»: «вихід», втілюваний у рамках територіальних меж, що припускає приховування ресурсів, ухилення від підпорядкування нормам; «вихід», здійснюваний поза територіальними межами, ґрунтований на вилученні акторів або ресурсів; і «вихід» крізь різні межі (варіант накладення меж або інтеграції різних територіальних утворень).

Різні варіанти «виходу», згідно з прибічниками рокканівської традиції, були властиві різним етапам формування держави. Наприклад, для ранніх етапів була характерна сецесія. Як зазначає С. Файнер, багато територіальних держав на стадії формування є підатливими до розпаду [14, р. 7-26].

«Вихід» із споживання публічної продукції або громадських благ (public goods) впливає на розмір розподілу ресурсів при формуванні територіальної солідарності і розмірів території і спільноти, на які політична система здатна розповсюдити ці блага.

Подібний розгляд «виходу», або «голосу» С. Роккан і його послідовники при вивченні процесу формування держави пов'язали з формуванням її територіальних меж/кордонів. Межі визначають конфігурацію акторів і громадських благ (тобто обов'язкових для споживання, таких, що стосуються реалізації функцій розподілу, регулювання, захисту, арбітражу і виробництва правосуддя), «закритих» на певній території. У ситуації «територіальної закритості» можливості для «виходу» відсутні, що штовхає акторів на

приховування ресурсів, якими вони тимчасово володіють, або реалізацію «голосу».

Подібний розгляд «виходу», або «голосу» С. Роккан і його послідовники при вивченні процесу формування держави пов'язали з формуванням її територіальних меж/кордонів. Межі визначають конфігурацію акторів і громадських благ (тобто обов'язкових для споживання, таких, що стосуються реалізації функцій розподілу, регулювання, захисту, арбітражу і виробництва правосуддя), «закритих» на певній території. У ситуації «територіальної закритості» можливості для «виходу» відсутні, що штовхає акторів на приховування ресурсів, якими вони тимчасово володіють, або реалізацію «голосу».

Контроль над «виходом» і «входом» за допомогою утворення меж припускає наявність ієрархії в організації, співтоваристві або державі. Зазвичай із закриттям меж зростають можливості політичного контролю. Компетенція, досяжність і складність внутрішньої ієрархії залежать від обмежень, які припускають будівництво меж і контроль над «виходом».

Кожна арена взаємодій акторів (в організації або державі) характеризується певною закритістю. Неминучі взаємодії між суб'єктами в таких умовах роблять моделі конформної поведінки відносно інших суб'єктів. В той же час властивості цих стосунків і моделей розрізняються в політичній (чи «урядовій арені») та інших сферах («природній арені») [7, р. 23].

На «природній арені» актори часто діють в умовах асиметрії ресурсів. Влада залежить від наявності ресурсів і вірної стратегії їх використання та припускає два основні види взаємодій між акторами: конфлікти та переговори. Результати конфліктів і переговорів непередбачувані і невизначені, а також є свідченням про незахищеність суб'єктів. Поведінкова конформістність відносно інших є тимчасовим явищем. Вона не гарантується і не є стійкою протягом якогось часу.

«Урядова арена», на відміну від природної, та в якій влада гарантована суб'єктам третім актором, що знаходяться в центрі ієрархічної організації, чие завдання – утвердження і стабілізація владного порядку. Функціонування цієї арени забезпечується тими акторами та інститутами, котрі спеціалізуються на виробництві поведінкового конформізму [7, р. 28]. Твориться ціла мережа стосовно ухвалених рішень і правил, обов'язкових для акторів. Гарантії поведінкового конформізму інших набувають форм титулів, прав і можливостей. Диспозиції і конформізм інших щодо локусів влади утверджуються на тривалий час, як і конформізм акторів стосовно один одного. Тому для цих акторів виникають можливості брати участь в обмежених конфліктах, кооперації, змаганнях, переговорах. Якщо політична арена функціонує у такий спосіб відносно стабільно, то актори не акумулюють їх персональні ресурси – їм досить повернутися до прав, титулів, привілеїв гарантованих політичною ієрархією, для того, щоб забезпечити конформність інших.

«Політична арена» формується тоді, коли актори сприймаються як «закриті» межами внутрішніх взаємодій. Якщо можливий «вихід», то соціальні актори уникають конфліктів, кооперації, змагання, переговорів один з одним [7, *idem*].

Контроль над межами і скорочення можливостей «виходу» акторів генерує процес зростання політичного виробництва, механізми легітимації центральної ієрархії та структурування політиї, сприяє ефективнішому виконанню спеціалізованих функцій політичної ієрархії [7, р. 29]. Чим вищий рівень контролю над кордонами/межами, тим більше можливостей в ієрархічних структур стабілізувати і легітимізувати свої домінуючі позиції.

З цієї точки зору процес формування політичного центру у концепції політолога С. Бартоліні, котрий слідує рокканівській традиції, визначається як процес перетворення «природної арени» в «урядову». На відміну від «природної арени», в політичній важливу роль у «закритті» ресурсів відіграє продукування прав, система гарантії яких стабілізує соціальні взаємовідносини.

Моделювання «природної» та «політичної» арен дозволяє відійти від економічного детермінізму і представити формування держави як багатофакторний процес, специфіка

якого багато в чому визначається творенням меж/кордонів і центрів. Саме такий погляд був характерний в цілому для прихильників рокканівського підходу, що тлумачили формування меж не лише в територіальному, але і в соціокультурному аспектах [24]. Приналежність акторів до політичного співтовариства і можливість «виходу» за його межі визначається контролем центру не лише за територіальними, але й соціокультурними межами, що припускають соціокультурні норми і правила членства в співтоваристві. Тому «вихід», здійснюваний за межі та всередині держави, може бути поділений на два типи: територіальний (сецесія та ін.) і функціональний, або членський (еміграція, відмова від сплати податків, служби в армії та ін.) [14, р. 82]. Як справедливо відмічає Д. Карамані, з еволюційної точки зору функціональний «вихід» (еміграція) замінює територіальний «вихід» (сецесію), коли контроль над територією і межами, як і міра національної інтеграції, стає досить сильним для того, щоб географічний сепаратизм став «немислимим» [12, р. 25]. Тому процес творення сучасної держави (state-building) в рокканівській традиції щільно зв'язаний з формуванням нації (nation-building).

Слід наголосити, що подібне твердження співпадає з міркуваннями інших дослідників, які не є інтелектуальними прихильникам рокканівського так би мовити рокканівського підходу. Зокрема, Р. Брубекер, намагаючись визначити чим є сучасна держава, пише про те, що «це не лише територіальна, але і членська організація», «не лише територіальна держава, але і національна держава» [8, р. 21, 27].

В цьому зв'язку варто відмітити, що процеси формування сучасної держави і нації тісно пов'язані між собою. Забезпечення солідарності членів спільноти, котра не може бути досягнута тільки за допомогою контролю над територіальними межами, потребує різних механізмів, не обов'язково безпосередньо пов'язаних з таким контролем. З точки зору представників рокканівської традиції та інших дослідників, такими інструментами є механізми, що забезпечують участь населення в політичному житті суспільства та їх соціалізацію.

Подібний погляд на процес формування держави дозволив С. Роккану і його послідовникам більш комплексно, ніж представникам неомарксистського напрямку, поглянути на проблему взаємовідносин між центром і периферією. З точки зору С. Роккана, центром можна назвати «локуси», де приймаються найважливіші рішення, «де основні актори, їх сім'ї та союзники зазвичай взаємодіють між собою» [25, р. 73]. С. Роккан виділяє два типи периферійності. Це горизонтальна, яку слід тлумачити в географічному сенсі, коли певна територія та її населення протиставляють іншій території та її населенню; і вертикальна, котра базується на протиставленні груп осіб, що приймають рішення, і населенню, що не робить значного впливу на цю групу і на ухвалення рішень. При аналізі взаємодій між центром і периферією С. Роккан і його прихильники пропонували враховувати географічні та економічні умови, особливості каналів комунікації, військові чинники, культурні традиції та низку інших параметрів. Тісно пов'язані процеси формування держави і нації допускають не лише контроль центру над економічними й військово-політичними ресурсами, але і здійснення ними на території країни культурної стандартизації і гомогенізації. На важливості останнього аспекту формування сучасної держави наголошували не лише представники рокканівської традиції [31], але і навіть їх опоненти [8]; [9]; [10]. Саме подібний комплексний погляд на взаємовідносини між центром і периферією та їх роль в процесі формування сучасних держав дозволив С. Роккану створити концептуальну карту Європи і намітити деякі підходи до розуміння ролі центр-периферійних зв'язків в таких регіонах світу як Балтійсько-чорноморський ареал.

Територіальні та соціокультурні експерименти, здійснені в період існування Радянського Союзу, призвели до розбіжностей адміністративно-політичних, економічних, етнолінгвістичних, культурних та інших кордонів і появи «перехідних» територій, на яких подібна розбіжність, а значить, і потенційні можливості для «виходу» були особливо виразними (Крим, Придністров'я, Нагірно-Карабахська автономна область та ін.)

Переселення етнічних груп, репресії і штучне переміщення титульних груп на периферії СРСР створили потенційно конфліктну ситуацію. Невирішеність проблеми формування загальної громадянської нації в Радянському Союзі, розбіжність кордонів, слабкий досвід самостійної державності у більшості радянських республік призвели до того, що в результаті розпаду СРСР, спричинилось ослаблення кордонів різного роду, потенційні можливості «виходу» перетворилися в реальні, загострилися міжетнічні та міжрегіональні протиріччя, в «перехідних» зонах стали виникати альтернативні політичні проекти. Розбіжність і невизначеність кордонів призвели до ослаблення позиції центрів незалежних республік, зниження стимулів до політичного структурування і виникнення феномена «приватизації» держав різними економічними і політичними гравцями.

Література:

1. Городяненко В.Г. Положение русских в Украине и проблемы их идентичности / В. Г. Городяненко // Социологические исследования. – 2009. – № 1. – С. 89-96.;
2. Ильин М.В., Мелешкина Е.Ю. Балто-Черноморье: время и пространства политики: монография. / М. В. Ильин, Е. Ю. Мелешкина. – Калининград: Изд-во РГУ им. И. Канта, 2010. – 386 с.;
3. Мелешкина Е.Ю. Опыт формирования нации и государства в Молдавии / Е. Ю. Мелешкина // Политическая наука. – 2008. – № 1. – С. 59-82.;
4. Тишков В. А. Русские как меньшинства (пример Эстонии) В. А. Тишков // Общественные науки и современность. – 1993. – №6. – С. 110-124.
5. Тульский М. Некоторые итоги переписи 2004 года в Молдавии / М. Тульский / Демоскоп. Weekly.– 2006. – №249-250. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: URL: <http://www.Demoscope.ru/weekly/2006/0249/-analit08.php>;
6. Bartolini S. Collusion, Competition and Democracy / S. Bartolini // Journal of Theoretical Politics. – 1999. – Vol.11. – №4. – P. 435 - 470.;
7. Bartolini S. Restructuring Europe: Centre Formation, System-building, and Political Structuring between the Nation-state and the European Union / S. Bartolini. – Oxford: Oxford University Press, 2005. – 415 p.
8. Brubaker R. Citizenship and nationhood in France and Germany / R. Brubaker– Cambridge: Harvard University Press, 1992. – 272 p.
9. Brubaker R. National Minorities, Nationalizing States, and External Homelands in the New Europe / R. Brubaker // Daedalus. –1995. – Vol. 124. – №2. – P. 107-132;
10. Brubaker R. Nationalism Reframed: Nationhood and National Question in the New Europe / R. Brubaker. – Cambridge: Cambridge University Press, 1996. – 202 p.;
11. Brustein W. Regional Modes of Production and Patterns of State Formation in Western Europe / R. Brubaker // American Journal of Sociology. – 1980.- Vol. 85. – N 5. – P. 1061-1094.
12. Caramani D. The Nationalization of Politics: The Formation of National Electorates and Party Systems in Western Europe / D. Caramani. – Cambridge, N.Y.: Cambridge University Press, 2004. – 347 p.;
13. Estonia '92'. EKE – Ariko and Institute of Philosophy, Sociology and Law, Estonian Academy of Sciences, Tallinn;
14. Finer S. State-building, State Boundaries and Bordercontrol: An Essay in Certain Aspects of the First Phase of State-Building in Western Europe Considered in the Light of the Rokkan-Hirschman Model / S. Finer // Social Science Information. – 1974. – Vol. 13. – № 4-5. – P. 7-26;
15. Galtung J. A Structural Theory of Imperialism / J. A Galtung // Journal of Peace Research. – 1971. – Vol. 8. – N 2. – P. 81-117;
16. Hechter M. Internal Colonialism: The Celtic fringe in British National Development, 1536-1966 / M. Hechter. – Berkley: University of California, 1975. – 380 p.;

17. Hirschman A. O. Exit, Voice, and Loyalty: Response to Decline in Arms, Organizations, and States / A. O. Hirschman. – Cambridge: Harvard University Press, 1970. – 176 p.;
18. Many Y., Wright V. Center-periphery Relations in Western Europe / Y. Many, V. Wright. – London: Allen & Unwin, 1985. – 305 p.;
19. Mette S. From Empire to Anarchy: Post-communist Foreign Policy and International Relation / S. Mette. – London: Hurst & Co, 1996. – 340 p.;
20. Moore B. Social Origins of Dictatorship and Democracy: Lord and Peasant in the Making of the Modern World / B. Moore. – Boston: Beacon Press, 1967. – 559 p.;
21. Parties and Party System in Moldova, 1990-2002 // Political Parties in Post-Soviet's Space: Russia, Belarus, Ukraine, Moldova, and the Baltics / Ed. by: A. Kulik and S. Pshizova. – Westport.: Praeger, 2005. – 271 p.;
22. Rae H. State Identities and the Homogenization of People / H. Rae. – Cambridge: Cambridge University Press, 2002. – 351 p.;
23. Roeder P.G. Where Nation-States Come From: Institutional Change in the Age of Nationalism / P.G. Roeder. – Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2007. – 430 p.;
24. Rokkan S. The Center-Periphery Polarity / S. Rokkan // Center Periphery Structures in Europe: an ISSC Workbook in Comparative Analysis. – Ann Arbor, University of Michigan: Campus Verlag, 1987. – 483 p.;
25. Rokkan S. Cities, states and Nations: A dimensional model for the study of contrast in development / S. Rokkan // in: Building States and Nations: Method and Data Resources / eds.: S. N. Eisenstadt and S. Rokkan. – Vol. 1. – Beverly Hills: Sage Publ., 1973. – P. 73-97.;
26. Rokkan S. Dimensions of State Formation and Nation-Building: A Possible Paradigm for Research on Variations within Europe / S. Rokkan / in: The Formation of National States in Western Europe / Ed. by Ch. Tilly. – Princeton: Princeton University Press, 1975. – P. 562-600.;
27. Rokkan S., Urwin D. Economy, Territory, Identity: Politics of West European Peripheries / S. Rokkan. – Beverly Hills: Sage Publ., 1983. – 218 p.;
28. Rokkan S. State formation, nation-building, and mass politics in Europe State Formation, Nation-Building, and Mass Politics in Europe (Comparative European Politics): The Theory of Stein Rokkan. Based on His Collected Works / S. Rokkan / ed. by P. Flora – Oxford: Oxford University Press, 1999. – 440 p.;
29. Rose R. New Baltic Barometer VI: A Post-Enlargement Survey / R. Rose // Studies in Public Policy. – 2005. – № 401. – P. 3-44.;
30. Seer D. The periphery of Europe. – Underdeveloped Europe: Studies in Core-periphery Relations / D. Seer. – New Jersey, Atlantic Highlands: Humanities Press, 1979. – 325 p.;
31. Tilly C. Reflection on the History of European State-Making / C. Tilly // Formation of National States in Western Europe / Eds.: C. Tilly and G. Ardant – Princeton: Princeton University Press, 1975 – P. 3-84.;
32. Wallerstein I. Historical Capitalism / I. Wallerstein. – New York: Verso Books, 1983. – 112 p.;
33. Wallerstein I. The Modern World System. Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century / I. Wallerstein. – N.Y.: Academic Press, 1974. – 410 p.;
34. Wellhofer S. Core and Periphery: Territorial Dimensions in Politics / S. Wellhofer // Urban Studies. – 1989. – Vol. 26. – N 3. – P. 340-355.

Борисов Ю. С. Компаративные модели политической репрезентации множественной идентичности в поликультурном сообществе

Целью этой статьи есть намерение определить какие же параметры и факторы определяют конфигурацию политического устройства и способны влиять на поведение

основных политических актеров в толковании компаративистских подходов в современной политической науке. В рамках традиции исследования взаимодействий между политическими центрами и периферией выделены два основных подхода: неоклассический, плюралистический, представленный в работах С. Роккана и его последователей, и неомарксистский (И. Валлерстайн, М. Хетчер и др.). Несмотря на существенные различия, эти два подхода объединяют ряд общих черт. И тот и другой как основные единицы анализа рассматривают не столько национальные государства, сколько их составляющие (центры и периферии), взаимодействие между ними, между различными центрами, в том числе и на надгосударственном уровне. Основное внимание представители одного и другого направлений обращают на три аспекты отношений между центром и периферией: формирование центров современных государств, природа империализма и внутренней неокOLONIALISM, этническая мобилизация и сопротивление процесса формирования нации.

Ключевые слова: множество идентичностей, компаративистика, центр, периферия, политическая арена, выход, лояльность, голос

Borisov Yu. Comparative model of political representation of multiple identities in a multicultural community

The purpose of this article is to define what kind of parameters and factors that determine the configuration of the political system and are able to affect the behavior of the main political actors in the interpretation of comparativistic approaches in contemporary political science. In the tradition of the study of interactions between the political centres and periphery is necessary to allocate two basic approaches: neoclassical, pluralistic, presented in the works S. Rokkan and his followers, and neomarxists (I. Wallerstein, M. Hechter, etc.). Despite significant differences, these two approaches combine a number of common characteristics. And the one and the other as the basic unit of analysis consider not so much national state, how many of their constituents (centres and periphery), the interaction between them, between the various centres, including at the supra-state level. The main attention of the representatives of one of the other areas of looking at three aspects of the relationship between the center and the periphery: the formation of the centers of modern States, the nature of imperialism and internal neocolonialism, ethnic mobilization and resistance to the process of formation of the nation.

Keywords: multiple identities, comparative, center, periphery, the political arena, exit, loyalty, voice.